

NOKUT har den siste tiden rettet fokus mot pedagogisk kompetanse i universitets- og høyskolesektoren. Dette har sammenheng med at vi har presisert at med utdanningskvalitet mener NOKUT kvaliteten på de faktorene som påvirker studentenes læringsutbytte. «Stimulans til læring», herunder pedagogisk kompetanse, er viktige faktorer som påvirker studentenes læringsutbytte. Det har også sammenheng med debatten om UH-institusjonenes prioritering av forskning versus undervisning, og hvordan dokumentert kompetanse innen forskning og undervisning ofte vektlegges ulikt ved tilsettinger av vitenskapelig personale. Denne artikkelen ser på eksisterende krav til pedagogisk basiskompetanse og hvordan dette praktiseres med bakgrunn i en utredning gjort på oppdrag av Universitets- og høyskolerådet fra 2012.

Introduksjon

NOKUT ved direktør Terje Mørland hadde i 2013 en kronikk i Forskningspolitikk¹ under tittelen *I skyggen av fremragende forskning*. Kronikken trekker fram en rekke aspekter ved virkemidlene som brukes for å styrke norsk høyere utdanning og forskning, som samlet sett synes å gi sterkere insentiver til å prioritere kvalitet i forskning framfor kvalitet i utdanning ved institusjonene. Dette gjelder ikke minst kompetanse: «... forskning (er) akademisk meritterende i en helt annen grad enn utdanning. Det er neppe mange professorer som er ansatt fordi de er tilstrekkelig gode på forskning, men dette er det meste man kan forvente av utdanningskompetanse. Det er få formelle krav til utdanningserfaring når man blir ansatt, mens det er selvsagt (og nødvendig) å kunne vise til forskningsarbeid.»

I NOKUTs rapport om FoU-basert utdanning i profesjonsutdanningene² viser vi at forståelsen av FoU-basert utdanning ved institusjonene i hovedsak handlet om lærernes FoU-kompetanse og FoU-aktivitet, og i liten grad om at innholdet i FoU-basert utdanning skulle være relevant for å forberede studentene på framtidig profesjonsutøvelse. Denne rapporten er basert på resultatene fra de tre store programevalueringene NOKUT har utført (allmennlærer, ingeniør og førskolelærer). Evalueringen av ingeniørutdanningen konkluderer også med at institusjonene har mange tiltak for å utvikle fagmiljøenes FoU-aktivitet men svært få tiltak for å utvikle fagmiljøenes undervisningskompetanse³.

Når NOKUT nå har sagt at vi med utdanningskvalitet mener *kvaliteten på de faktorene som påvirker studentenes læringsutbytte*, herunder stimulans til læring, er det naturlig at diskusjonen om pedagogisk kompetanse blir et tema.

I 2012 leverte en arbeidsgruppe fra norsk nettverk for universitets- og høyskolepedagogikk nedsatt av UHR en rapport om resultatene fra et utredningsarbeid om pedagogisk basiskompetanse for

¹ <http://fpol.no/i-skyggen-av-fremragende-forskning/>

² FoU-basert profesjonsutdanning - Erfaringer fra evaluering av allmennlærer-, ingeniør- og førskolelærerutdanningen. NOKUT-rapport 2012-1.

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Kunnskapsbasen/Rapporter/UA%202012/Lid_Stein_Erik_FoU-basert%20profesjonsutdanning_2012_1.pdf

³ Evaluering av ingeniørutdanningen i Norge 2008. NOKUT, hovedrapport.

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Norsk_utdanning/Evaluering/INGEVA/Rapporter/INGEVA_NOKUT_%20del%201%20Hovedrapport.pdf

undervisning i UH-sektoren⁴. Denne artikkelen bygger på utredningsrapporten fra 2012 og den samme arbeidsgruppas forslag til nasjonale retningslinjer for Universitets- og høgskolepedagogisk basiskompetanse som ble levert til UHRs utdanningsutvalg for behandling i 2013.

Hvilke krav eksisterer?

I Lov om universiteter og høyskoler (UH-loven) av 2005, står det følgende: «... I stillinger hvor det stilles krav om pedagogiske kvalifikasjoner, skal det foretas en særskilt vurdering av om søkerne oppfyller disse». Dette innebærer at det stilles krav til pedagogiske kvalifikasjoner for undervisningsstillinger og forskerstillinger med såkalt undervisningsplikt. For vitenskapelige toppstillinger er det i tillegg et krav om at det skal foretas en sakkyndig bedømmelse av søkere. Hvilke krav det er snakk om er gitt i Forskrift om ansettelse og opprykk i undervisnings- og forskerstillinger (sist justert i 2010). Her framgår det at det kreves: *Dokumentert relevant praktisk-pedagogisk kompetanse på grunnlag av utdanning eller undervisning og veiledning*. Kravet er det samme for alle stillingstyper. Det er tilsettingsorganene ved de enkelte institusjonene som har ansvar for å følge opp at bedømmelser skjer, men forskriften gir også anledning til å fravike kravet i «særskilte» tilfeller.

Arbeidsgruppen mener disse kravene i beste fall karakteriseres som vage, da det i praksis kun er snakk om å dokumentere praktisk-pedagogisk kompetanse og ikke et krav om kvalifisering gjennom utdanning. I sin rapport skriver de at «*formuleringen i forskriften er vag [...] og har lite kvalitetskraft i seg*». De peker på at regelverket ikke gir føringer for hva som er relevant kompetanse eller hvilket innhold kvalifiseringen skal ha, at det ikke stilles krav til omfang av kvalifisering gjennom utdanning og at det gis rom for å godta undervisnings- eller veiledningserfaring som eneste kompetansegrunnlag, uten at omfang eller innhold presiseres. Videre skriver de at de vage formuleringene antagelig har sitt grunnlag i kommentarer som ble gitt til forarbeidet til lovteksten fra 1995, der det står: «*Denne bestemmelsen er tatt inn i loven for å minne om og innskjerpe at det alltid må foretas en skikkelig kontroll av at søkerne har de pedagogiske kvalifikasjoner som stillingen krever. Det behøver imidlertid ikke være formell kompetanse; også dokumentert praktisk kompetanse som underviser vil etter omstendighetene være tilstrekkelig. Det alminnelige utgangspunkt vil likevel være krav om en gjennomført pedagogisk basisopplæring*». I sin rapport konkluderer arbeidsgruppen med at det er problematisk at kravet om pedagogisk basisopplæring ved mange institusjoner blir tolket svært liberalt: «*Når alle typer pedagogisk utdanning aksepteres, uten nødvendig kontekstuell innretning mot universitet og høyskolevirksomhet, kan det stilles spørsmål om relevans av denne type kvalifisering*».

Hvordan praktiseres regelverket i sektoren?

Som en del av sitt arbeid utførte arbeidsgruppen en kartlegging hvordan institusjonene praktiserer regelverket, og hvilke kvalifiseringstilbud de har for sine vitenskapelige tilsatte. Kartleggingen viser at blant de 32 institusjonene som ble undersøkt var det bare 14 (44 %) som hadde utfyllende reglement for å operasjonalisere de generelle kravene i forskriften. Blant de 14, er det vanligste tillegget at nytilsatte skal ha gjennomgått kurs eller kvalifiseringstilbud i løpet av 2–3 år. Universiteter og vitenskapelige høyskoler stiller i større grad enn statlige høyskoler tilleggskrav om pedagogisk

⁴ <http://uhped.wordpress.com/2012/03/12/universitets-og-hogskolepedagogisk-basiskompetanse/>

kvalifisering. Av de samme 32 institusjonene var det bare 17 (53 %) som hadde egne universitets- og høyskolepedagogiske kvalifiseringstilbud. Blant disse varierte oppleggene fra seks dagers kurs til 60 studiepoengs utdanning. I tillegg hadde fem institusjoner etablert samarbeid med andre institusjoner som har kvalifiseringstilbud.

I de tilfellene der det stilles mer spesifikke krav til omfanget av pedagogisk basiskompetanse varierer dette i stor grad fra institusjon til institusjon. Ved NTNU stilles det for eksempel krav om kurs med omfang på 50 timer, mens det ved UiO er krav om 100 timer. Kartleggingen viste også at de lokale tilleggskravene ofte ikke er absolutte. Alternativ kvalifisering via for eksempel praktisk pedagogisk utdanning (PPU) eller pedagogikk på grunnfagsnivå kan erstatte egne kurs i pedagogisk basiskompetanse rettet mot undervisning ved universitet og høyskole. Kartleggingen påviste også at flertallet av institusjonene hadde svake rutiner for å følge opp de kravene.

Forslag til nye nasjonale retningslinjer

Våren 2013 leverte arbeidsgruppa et forslag til nasjonale retningslinjer for Universitets- og høyskolepedagogisk basiskompetanse til UHRs utdanningsutvalg for behandling. Her slås det fast at om den pedagogiske kvalifiseringen for undervisning ved universiteter og høyskoler skal være relevant, må den være kontekstrettet mot lærerfunksjonen i høyere utdanning. Videre skal de kvalifiserende tilbudene være forankret i forskning om læring og undervisning i høyere utdanning. De kan altså ikke erstattes med annen pedagogisk kvalifisering rettet mot undervisning på lavere nivå, som for eksempel PPU og lærerutdanning.

Forslaget er utformet som læringsutbyttebeskrivelser som viser kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse alle som underviser studenter i høyere utdanning skal ha:

- planlegge og gjennomføre undervisning og veiledning som fremmer studenters læring – individuelt og i samarbeid med andre
- anvende pedagogiske begreper, modeller og teorier som har relevans for læring i høyere utdanning
- begrunne eget lærings- og kunnskapssyn med referanse til pedagogisk teori
- velge og begrunne hensiktsmessige læringsaktiviteter, undervisnings- og vurderingsmetoder i forhold faglige mål og utdanningsprogram
- vurdere og dokumentere resultater fra egen undervisning og veiledning
- innhente og bruke tilbakemelding fra studenter, kolleger og samfunnet/næringslivet til å utvikle undervisning/studenters læring
- analysere og videreutvikle emne- og programplaner
- reflektere over ulike måter å drive FOU-basert utdanning på og evt. involvere studenter i FOU-baserte undervisningsprosesser
- forholde seg reflekterende til egen lærerrolle og til verdspørsmål knyttet til vitenskapelig/kunst, demokrati, likestilling og likeverd i høyere utdanning
- kjenne til aktuelle styringsdokumenter knyttet til undervisning i høyere utdanning

Arbeidsgruppen legger til grunn at forslaget kun dreier seg om å etablere krav til basiskompetanse (minimumskrav), at det bør være et utgangspunkt for videre utvikling og merittering og at institusjonene anbefales å legge til rette for incentivordninger for pedagogisk utviklingsarbeid.

Forslaget til retningslinjer går ikke konkret inn på innhold og form, men lister en rekke tema som er relevante (for eksempel emne-/programdesign, digitale verktøy og FoU-basert undervisning). Forslaget stiller heller ikke spesifikke krav til omfang, men det framgår at «*deltagerne må regne med å legge 150–200 timer i arbeidet*» dersom læringsutbyttet skal oppnås.

I skrivet som følger forslaget til nasjonale retningslinjer omtales praksisen i våre naboland, som gjerne har krav om gjennomført formell pedagogisk opplæring på 350–400 timer. I tillegg har flere institusjoner, kanskje særlig i Svenske universiteter, krav til oppfølging og videre kvalifisering gjennom karrieren. Ved å omtale dette, viser arbeidsgruppen at de mener forslaget til nasjonale retningslinjer som nå ligger på bordet er relativt forsiktig.

Under behandlingen av forslaget til de nye retningslinjene i mai i år konkluderte UHR`s utdanningsutvalg med at de støtter intensjonene bak forslaget og at det er viktig å definere en standard for pedagogisk kompetanse. De ønsket imidlertid ikke å forplikte seg til å anbefale forslaget slik det forelå til sine medlemsinstitusjoner, og mente forslaget isteden bør kalles *veiledende retningslinjer*⁵.

Bør NOKUT komme sterkere på banen?

NOKUT stiller generelt ikke krav til de enkelte lærerne ved institusjonene. Derimot stiller NOKUT krav til at institusjonene sikrer seg at de har fagmiljø med en kompetanse som er tilpasset primær- virksomheten, nemlig FoU og utdanning. I veiledningene til søknad om akkreditering av studietilbud (første, andre og tredje syklus) står det at «*fagmiljøet skal ha tilstrekkelig undervisnings- og veiledningskompetanse*». I tilsynsforskriften står det at for å bli akkreditert som høgskole, vitenskapelig høgskole eller universitet skal institusjonen «*ha tilfredsstillende rutiner for å ivareta de ansattes kompetanseutvikling innen primær oppgavene*». Videre kreves det at «*Det skal være tilstrekkelig antall ansatte til å dekke undervisnings-, forsknings- og utviklingsoppgavene i høyskolens fagområder. De ansatte skal ha en relevant kompetanseprofil*».

NOKUT har også utviklet retningslinjer til institusjoner som planlegger å søke akkreditering som høyskole. Her står det at: «*Institusjonen skal ha tilfredsstillende rutiner for å ivareta de ansattes kompetanseutvikling innen primær oppgavene. Dette er konkretisert med merknaden: [Det]... krever at institusjonen har ordninger for å utvikle de ansattes undervisnings- og forsknings- eller utviklingskompetanse. Dette kan være universitets- eller høyskolepedagogiske tiltak og systematiske tiltak for å utvikle FoU-kompetanse, samt tid avsatt på den enkeltes arbeidsplan til faglig oppdatering*».

Samlet sett stiller NOKUT klare krav til at institusjonene både sikrer at de har fagmiljø med undervisnings- og veiledningskompetanse og opplegg for kompetanseutvikling med relevans for undervisning og veiledning. Det stilles imidlertid ingen spesifikke krav til hva som er relevant undervisningskompetanse. Selv om vi gjennom tilsynsforskriften heller ikke stiller spesifikke krav til innholdet i FoU-kompetanse og FoU-aktivitet, kan det argumenteres for at forskriftens krav til fagmiljøene på dette området likevel framstår som skarper.

⁵ http://www.uhr.no/documents/referat_UU_21_mai.pdf

Funnene fra UHR rapporten viser at bare om lag halvparten av de undersøkte institusjonene hadde tiltak på plass for å utvikle de ansattes undervisningskompetanse gjennom universitets- og høyskolepedagogiske tilbud (i 2012). Dersom det isteden hadde blitt undersøkt om de samme institusjonene hadde tiltak for å utvikle de ansattes FoU-kompetanse ville resultatet med all sannsynlighet blitt svært annerledes. Selv om NOKUT ikke spesifikt krever at undervisningskompetansen skal utvikles gjennom universitets- eller høyskolepedagogiske tiltak, er funnene fra UHR rapporten en indikasjon på at mange institusjoner ikke har tilstrekkelig oppmerksomhet på at de også skal ha tiltak for kompetanseutvikling på undervisningssiden. Eventuelle nye krav fra NOKUT til formell kvalifisering og pedagogisk basiskompetanse vil kunne ha relativt store konsekvenser for institusjonene og gripe inn i deres faglige autonomi. NOKUT bør likevel spørre seg om de kravene som stilles til fagmiljøenes undervisningskompetanse og utvikling av denne er tilstrekkelig, og hvordan NOKUT eventuelt kan arbeide videre for å tydeliggjøre disse i henhold til intensjonene.

Artikkelen er skrevet av Stein Erik Lid